

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 11/3 2022 s. 1084-1101, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

MÜNÂZARA-İ SULTÂN-I BAHÂR BÂ-ŞEHRIYÂR-I ŞİTÂ'DA FARŞÇA KURALLARLA OLUŞTURULAN BİRLEŞİK SIFATLAR

Ahmet ÇAL*

Geliş Tarihi: Nisan, 2022

Kabul Tarihi: Ağustos, 2022

Öz

Toplumlar birbirleriyle iletişim kurmaya başladığından beri kültür alışverişi artmış ve medeniyet seviyesi yükselmiştir. Bunun bir sonucu olarak diller yeni kelimelere ihtiyaç duymuştur. Eklemeli bir dil olması münasebetiyle yeni kelime türetme Türkçede daha çok ekler vasıtasıyla yapılır. Anlatılmak istenilenin tek bir kelimeyle ifade edilemediği durumlarda ise birden fazla kelimenin belirli kalıplar çerçevesinde bir araya gelmesiyle kavramlar ifade edilir. Kelime grubu biçimindeki bu yapılara birleşik kelime denir. Birleşik kelimeyi oluşturan sözcükler kendi anlamları dışında yeni anlamlar kazanır. Birleşik kelimelerden biri de *birleşik sıfatlar*dır. Birleşik sıfatlar Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Osmanlı Türkçesinde de sık kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesinde dile Arapça ve Farsçadan çok sayıda kelime ve kuralın girmesiyle birlikte birleşik sıfatların çoğu bu dillerin kaidelerine göre yapılmıştır. Özellikle Farsça kaidelerle yapılan birleşik sıfatlar bu dönemde yaygın olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada 16. yüzyıla ait *Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ* adlı eserdeki Farsça kurallarla oluşturulmuş birleşik sıfatlar tasnif edilerek incelenmiş, hangi tür birleşik sıfatın eserde ne kadar geçtiği istatistiksel olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Türkçesi, Farsça kurallar, birleşik sıfatlar, Lâmi'î Çelebi, Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ.

COMPOUND ADJECTIVE FORMED BY PERSIAN RULES IN MÜNÂZARA-İ SULTÂN-I BAHÂR BÂ-ŞEHRIYÂR-I ŞİTÂ

Abstract

Since societies began to communicate with each other, cultural exchange has increased and the level of civilization has risen. As a result, languages also needed new words. Due to the fact that Turkish is an agglutinative language, the derivation of new words is mostly done through suffixes in Turkish. In cases where what is meant to be conveyed cannot be expressed with a single word, concepts are explained by combining more than one word within the framework of certain patterns. These structures in the form of word groups are called compound words. The words that make up the compound word gain new meanings apart from their own meanings. One of the compound words is compound adjectives. Compound adjectives were frequently used in Ottoman Turkish as well as in Turkey Turkish. With the introduction of many words and rules from Arabic and Persian in Ottoman Turkish, most of the compound adjectives were made according to the rules of these languages. Particularly, compound adjectives made with Persian

* Öğr. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Seydişehir MYO, ahmetcal42@gmail.com

rules were widely used in this period. In this study, the compound adjectives formed by Persian rules in the work called *Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ* belonging to the 16th century have been classified and examined, and it has been tried to explain statistically which type of compound adjective and how long it is used in the work.

Keywords: Ottoman Turkish, Persian rules, compound adjective, Lâmi'î Çelebi, *Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*.

Giriş

Canlı olma özelliğine bağlı olarak sürekli gelişip değişen dil çeşitli sebeplere bağlı olarak yeni kelimelere ihtiyaç duyar. Bir dil ihtiyaç duyduğu yeni nesne ve hareketleri karşılamak için ya yabancı bir dilden kelime alır, ya yeni gövdeler oluşturur ya da kelime gruplarına başvurur. Kelime gruplarında kavramlar birden fazla sözcükle karşılanır (Ergin, 1998, s. 147-148). Türkçede birleşik kelimeler, yeni bir kavramı karşılamak için belirtisiz isim tamlamalarından, sıfat tamlamalarından, isnat gruplarından, birleşik fiillerden, ikilemelerden, kısaltma gruplarından veya kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşurlar.

Türkçede birleşik kelimeler, şekil yapıları ve taşıdıkları nitelik bakımından ikiye ayrılırlar. Bunlardan birincisi birleşik kelimeyi oluşturan sözcüklerden her birinin kendi anlamını koruduğu (eli açık, akciğer, çalar saat, zeytinyağı, kulağı delik vs.) birleşiklerdir. Bu tür birleşik kelimelerde, sözcüklerin hepsi kendi anlamlarını korumakla birlikte, yeni bir kavramı karşılayan farklı bir kelime oluşturmuşlardır. Diğerinde ise birleşik kelimeyi meydana getiren kelimelerden biri yahut her ikisi ses yapısı veya anlam bakımından bir değişime ve dönüşüme uğrayarak kaynaşmıştır. Bu birleşik kelimeler, yeni bir kavrama karşılık olmuşlarsa (cumartesi < cuma ertesi, çarşamba < çehâr şenbe, sütlaç < sütlü aş, keçiboynuzu, gecekondusu vs.) kelimeler bitişik yazılır (Korkmaz, 2009, s. 137).

Türkçenin eski dönemlerinden beri birleşik kelimelerin varlığından söz edilebilir. Eski Türkçede *kara budun*, *usal kişi*, *tayrık er*, *sü başı* gibi birleşik kelime sayılabilecek yapılar görülmektedir (Özkan, 1996, s. 95). Türkçede sık kullanılan birleşik kelimelerden biri de *birleşik sıfatlar*dır. Türkçedeki birleşik sıfatları gramer yapıları bakımından şöyle sıralayabiliriz:

a) İsim tamlaması kalıbındaki birleşik sıfatlar: Kahverengi (göz), olağanüstü (durum), baş belası (çocuk), gece mavisi (araba), yüz karası (işler) vs.

b) Sıfat tamlaması kalıbındaki birleşik sıfatlar: Açık göz (adam), boşboğaz (kişi), küçükbaş (hayvan), koyu mavi (ceket), dikdörtgen (arsa) vs.

c) İki addan oluşan ve ilk kelimenin sıfat gibi kullanıldığı birleşik sıfatlar: Cingöz (çocuk), ataerkil (aile), pala (bıyık), babayığit (adam) vs.

ç) İsnat grubu kalıbındaki birleşik sıfatlar: Canı tez (adam), eli maşalı (kadın), başıboş (sürü), kulağı delik (kişi), gözü açık (çocuk), eli uzun (adam) vs.

d) İki sıfatın birleşmesiyle oluşmuş birleşik sıfatlar: Biraz (para), birkaç (adam), açık sözlü (insan), beş parasız (adam), tatlı dilli (kadın), uzun boylu (çocuk) vs.

e) Eş, yakın veya zıt anlamlı iki sıfatın birleşmesiyle oluşmuş ikileme kalıbındaki birleşik sıfatlar: irili ufaklı (taşlar), dayalı döşeli (ev), eğri büğrü (yollar), eski püskü (elbiseler), açık saçık (kıyafet), çeşit çeşit (kitaplar) vs.

f) **Bir isimle bir sıfat-fiil, iki çekimli fiil ya da bir kısaltma grubundan oluşan birleşik sıfatlar:** su geçirmez (saat), yurtsever (insan), başına buyruk (çocuk), vurdumduymaz (kadın), cana yakın (delikanlı) vs.

g) **Farsça kurallara göre oluşturulmuş birleşik sıfatlar:** gayriahlaki, gayriciddi, tarumar, pürmelal (üzüntülü) vs.

Eski Türkçe Dönemi'nden beri kullanılan birleşik sıfatlara Türkçenin hemen her döneminde ve her sahasında rastlamak mümkündür. Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde de kullanılan birleşik sıfatlar, bu dönemde dile Arapça ve Farsçadan çok sayıda kelime ve kaidenin girmesiyle birlikte genellikle bu iki dilden alınan kelimelerle ve bu iki dilin kurallarına göre oluşturulmuştur. Osmanlı Türkçesini kendinden önceki ve sonraki dönemlerden ayıran temel ölçüt dilin dış yapısı (dilinde barındırdığı yabancı unsurlar) ve bu yapının etkilediği söz dizimidir (Ercilsun, 2004, s. 462). Osmanlı yazı dilindeki örneklerin birçoğu halk diline girmeyen yabancı unsurlardan meydana gelmiştir. Bu yabancı unsurlardan biri de Farsça kurallara göre oluşturulmuş birleşik sıfatlardır. *Dil-dâde* (gönül vermiş, âşık), *kîne-güzâr* (kin besleyen), *dil-âver* (yiğit, yürekli), *rûşen-nihâd* (parlak yaradılış, yaradılışı parlak) gibi 15. yüzyılda artış göstermeye başlayan bu tür yapılar 16. asırdan itibaren dilde fazlaca yer edinmiştir.

Farsça kurallarla oluşturulan birleşik sıfatların sık kullanıldığı eserlerden biri de 16. yüzyılda Lâmi'î Çelebi tarafından yazılan ve 73 varaktan oluşan *Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ* adlı eserdir. Manzum-mensur karışımı olan eserde mevsimlerin art arda gelişleri ve mevsimleri temsil eden iki rakip şahın birbirleriyle mücadelesi alegorik bir biçimde anlatılmaktadır. Bu çalışmada, Süleymaniye nüshasına bağlı olarak Sadettin Eğri tarafından 2001 yılında hazırlanan "*Lâmi'î Çelebi Bir Bursa Efsanesi Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*" adlı eserdeki metinlerden hareketle *Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*'da geçen ve Farsça kurallarla oluşturulan birleşik sıfatlar incelenecektir.

Farsçada birleşik sıfatlar iki isim veya bir isimle bir sıfatın birleşmesiyle oluşturulur. Bunları isim ve sıfat tamlamasından ayıran şekli özellik, iki kelime arasında izafet kesresinin olmamasıdır (Develi, 2018, s. 27). Yukarıda gramer yapıları bakımından sınıflandırılan birleşik sıfatlardan isnat grubu kalıbındaki birleşik sıfatlar ile sıfat tamlaması +II / +IU yapısındaki birleşik sıfatlar Osmanlı Türkçesi metinlerindeki Arapça ve Farsça yapıları birleşik sıfatları karşıladıkları için ayrı bir öneme sahiptir (Develi, 2018, s. 26). Isnat grubu, iyelikli veya iyeliksiz bir isim ile başka bir ismin meydana getirdiği kelime grubudur. Bu grupta isnat olunan öge başta, isnat edilen öge sonda bulunur. Isnat edilen öge, bir özelliğin, bir niteliğin adıdır. Isnat grubunun çoğu ters çevrilmiş bir sıfat tamlaması özelliği göstermektedir. Isnat grubu genellikle sıfat olarak kullanılmaktadır (Karaağaç, 2017, s. 175; Özkan & Sevinç, 2017, s. 109; Özkan, Toker & Aşçı, 2016, s. 110, 114). *Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*'da isnat grubu anlamı taşıyan çok sayıda birleşik sıfat vardır: *dil-haste: gönül hasta 2a, rû-siyâh: yüzü kara 25b, cân-haste: can hasta 61b* vs. (Eğri, 2001, s. 100, 194, 338).

Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ'da geçen ve Farsça kurallarla oluşturulan birleşik sıfatları şöyle sıralayabiliriz:

1. Emir Gövdesiyle Yapılan Birleşik Sıfatlar

Osmanlı Türkçesinde en çok kullanılan birleşik sıfat türü *emir gövdesi* (*emr-i hâzır*) ile oluşturulanlardır (Timurtaş, 1996, s. 183). Farsçada bir fiilin emir gövdesi aynı zamanda sıfat-fiil anlamı da taşır. Yani Türkçede *-an/-en*, *-ar/-er* ekleriyle yapılan şekilleri karşılar. Emir gövdesiyle oluşturulan bu şekiller tek başlarına kullanılmayıp birleşik sıfat yapmaya yararlar. Farsça fiil tabanlarına bazı ekler getirilerek yapılan sıfatlar, Osmanlı Türkçesinde olduğu gibi *Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*'da da sıkça kullanılmıştır.

Farsçada mastar ekleri *-den* ve *-ten*'dir. Mastar eklerinin çıkarılması ile oluşan tabanlar 2. teklik şahıs emir kipini ifade eder. Fiillerin sonundaki *-n* sesinin atılmasıyla ortaya çıkan yapı ise görülen geçmiş zaman 3. teklik şahsı ifade eder (*diden* > *dide*: *görmüş*). Bu tabanlar *emir gövdesi* ve *geçmiş zaman gövdesi* olarak adlandırılır. Aslî mastarlardan *-den* ve *-ten* atılınca ortaya çıkan şekil *hâl gövdesi* veya *geniş zaman gövdesi* olarak adlandırılır. Bunların bazısında fiil gövdesinin son ünsüzü birtakım ses değişimlerine uğrar. Fiillerin görülen geçmiş zaman 3. teklik şahsını gösteren geçmiş zaman gövdesi aynı zamanda *hafifletilmiş mastar* denilen fiil ismini de karşılamaktadır (*âmeden* > *âmed*: *gelme, geliş*; *şikesten* > *şikest*: *kırma* vs.) (Develi, 2018, s. 17-18, 21).

Bu birleşik sıfatlarda önce isim, sonra emir gövdesi gelir. İsim olan unsur Farsça ya da Arapça olabilir. Sıfat-fiil özelliği taşıyan emir gövdesi ise Farsçadır. Her iki unsuru da Farsça olan emir gövdeli birleşik sıfatlar daha yaygındır. Eserde 157 farklı örneği bulunan emir gövdeli birleşik sıfat çeşidinin 99'unda hem isim hem de emir gövdesi Farsçadır. 58 örnekte ise isim Arapça, emir gövdesi ise Farsçadır.

Her iki sözcüğü de Farsça olan emir gövdeli birleşik sıfatlardan eserde en fazla geçen 11 kez ile **dil-âver** (*yiğit, yürekli*)'dir. Bu tür birleşik sıfatlarda en fazla kullanılan emir gövdesi ise **nâm-dâr**, **nigeh-dâr**, **cihân-dâr**, **şemşîr-dâr** gibi 12 farklı örnekte 26 kez geçen ve *dâştan* (*tutmak, sahip olmak*) fiilinden meydana gelen *dâr* (*tutan, sahip olan*)'dır. Onu **âteş-bâr**, **deryâ-bâr**, **güher-bâr**, **müşg-bâr** örneklerinde 10 kez kullanılan ve *bârîden* (*yağdırmak, saçmak*) fiilinin emir gövdesi olan *bâr* (*yağdıran, saçan*) ile **dil-keş**, **ser-keş**, **dem-keş**, **gerden-keş** ve **parsâ-keş** örneklerinde 9 kez geçen *keşiden* (*çekmek*) fiilinden oluşan *keş* (*çeken, çekici*) emir gövdeleri izlemektedir. Bu birleşik sıfatlarda en fazla kullanılan isim **dil-keş**, **dil-âver**, **dil-âvîz**, **dil-cû** gibi 13 farklı örnekte 33 kez geçen *dil* (*gönül*)'dir. Onu **âteş-bâr**, **âteş-efşân**, **âteş-feşân**, **âteş-perest**, **âteş-tâb** örneklerinde 14 kez geçen *âteş* ve **ser-gerdân**, **ser-bâz**, **ser-efrâz**, **ser-firâz**, **ser-terâş** gibi 9 farklı örnekte 12 defa geçen *ser* (*baş, kafa*) takip etmektedir.

İlk sözcüğü Arapça (isim), ikinci sözcüğü Farsça (emir gövdesi) olan ve bu türde en fazla kullanılan birleşik sıfat 13 kez ile **saf-der** (*saf yaran*)'dir. Bu yapıda *der*'den sonra en çok kullanılan emir gövdesi **fitne-engîz**, **haşyet-engîz**, **ibret-engîz**, **kahr-engîz**, **safâ-engîz**, **tergîb-engîz**; **ma-delet-güster**, **merhamet-güster**, **safâ-güster**, **râhat-güster**, **şeref-güster** örneklerinde 7'şer kez geçen ve *engîhten* (*koparmak, karıştırmak*) fiilinden oluşan *engîz* (*koparan, karıştıran*) ile *güsterden* (*yaymak, döşemek*) fiilinin emir gövdesi olan *güster* (*yayan, döşeyen*)'dir. Bunları **rahmet-âmîz**, **şehd-âmîz**, **hikmet-âmîz**, **nifâk-âmîz**, **terhîb-âmîz** örneklerinde 6 kez geçen ve *âmîhten* (*karıştırmak*) fiilinden meydana gelen ve *âmîz* (*karışan, karışık*) takip etmektedir. Bu birleşik sıfatlarda **saf-der**'deki *saf* tan (toplam 14 kez) sonra en fazla kullanılan isim **âlem-tâb**, **âlem-sûz** örneklerinde toplam 5 kez geçen *âlem* (*dünya, cihan*)'dir. Bunu **safâ-efzâyende**, **safâ-engîz**, **safâ-güster**, **tâc-dâr**, **tâc-dârân**, **rûh-efzâ**,

rûh-perver örneklerinde toplam 4'er defa geçen *safâ'* (*zevk, sefa*), *tâc* (*taç*) ve *rûh* kelimeleri takip etmektedir.

1.1. Her İki Kelimesi de Farsça Olanlar

dil-keş: gönül çekici, gönül çeken **1b-1b-36b-49a-60b**

güher-bâr: cevher saçan **2b-64a**

cân-perver: ruh besleyen, iç açan, gönül açan **3b-15b-34a-36b-43b**

şehr-engîz: şehir karıştıran **4a-5b**

zîr-rân: aşıya hükmeden **4b-73a**

sühan-dân: söz bilen, güzel söz söyleyen **5a-51b**

dil-güşâ: gönül açan, iç açan **5a**

müşg-bâr: misk yağdıran **5a**

nâm-dâr: nama sahip olan, namlı, ünlü **6b-10a-24a-30a-35a-40b-43b-46a-49a**

bülend-pervâz: yüksek uçan, iddialı **6b-21b**

suhan-perdâz: düzgün, güzel söz söyleyen **6b**

dil-pezîr: gönle hoş gelen, gönlün beğendiği **8a**

hoş-âyende: hoş giden, beğenilen **8a**

şeker-hâ: şeker çiğneyen, tatlı sözlü **8b-42a**

ser-gerdân: başı dönen, sersem, serseri **9a-55a-65b**

nigeh-dâr: nöbet tutan, gözcü **10b**

gerdûn-tâb: dünyayı aydınlatan, gökyüzünü aydınlatan **10b-38b**

berf-dâr: kar tutan, karlı **11a**

rüzgâr-güzâr: rüzgâr geçiren **11a**

şeb-rev: gece giden, gece yolculuğu eden **12a**

kîne-güzâr: kin besleyen **14a-27b**

âteş-perest: ateşe tapan **14b-56b-70a**

galiye-sâ: güzel koku süren, aktar **15b**

reh-nümâ: yol gösteren **16b**

cân-sipâr: canını feda eden, canını teslim eden **17a**

cihân-gîr: dünyayı zapt eden **17b-54b-64b**

cihân-dâr: dünyayı tutan **17b-22a-29a-32b-40b**

fermân-dîh: fermanı geçen, hüküm veren **17b-47b**

dil-berân: gönül alanlar, gönlü götürenler **20b**

bâd-peymâ: rüzgârı ölçen, boş gezen **21a-50b**

kâm-yâb: isteğine ulaşmış, mutlu **21a**

dest-gîr: elinden tutan, yardımcı **21b-59b**

pây-mâl: üzerine ayak sürülen, ayak altında çiğnenen **21b-50a**

cân-bâz: can ile oynayan, canını tehlikeye koyan **22a**

dil-fürûz: gönlü aydınlatan, gönle ferahlık veren **22b**

şeh-süvâr: ata iyi binen **23b**

âteş-bâr: ateş yağdıran, ateş saçan **23b-24a-38a-49a-54a-54b**

ser-fîrâzân: baş kaldıranlar **23b**

deryâ-bâr: deniz gibi coşan **24a**

hevâ-dâr: havadar, etrafı açık **24a**

hâr-çin: diken toplayan, cımbız **24b**

tâb-dâr: ışık tutan, ışıklı, kıvrımlı, kederli **25a-70a**

cihân-sûz: cihanı yakan, güneş **25b**

ser-keş: başkaldıran, dik başlı **26b**

dil-âver/ân: yiğit, yürekli **26b-33a-47b-49a-50b-52b-53a-53b-56b-60b-63b-27a**

zer-nigâr: altınla işlenen, yaldızlı **26b-49a**

ser-firâz: baş kaldıran **27b-64a**

şemsîr-dâr: kılıç tutan **27b**

dem-sâz: soluk yapan, arkadaş, dost, sırdaş **28b-39a-61b-67a**

dil-âvîz: gönül çeken, cazip **34a-39a-52a-53b**

dil-cû(y): gönül arayan, gönül çeken **36a-39a-46b**

şeb-hîz: geceleri kalkan ve iş gören **36b-42b**

gerdûn-süvâr: feleğe binen **38a**

âb-dâr: parlak, zarif **38a-54b**

dil-firîb: gönül aldatan, cazibeli **40a**

mîve-dâr: yemiş veren, meyveli **41b**

mürg-pervâz: kuş gibi uçan **42b**

güher-rîz: cevher döken **43a**

gül-efşân: gül saçan **43a**

dem-keş: nefes çeken, soluk çeken **43b**

cân-bahş: can veren, hayat bağışlayan **46a**

keh-rübâ: saman kapan **48a**

âteş-efşân: ateş saçan **49a-65a**

şîr-süvâr: aslana binen **49a**

kebûter-pervâz: güvercin gibi uçan **52b-62b**

zehr-âmîz: zehirli, acı **53b**

müht-dâr: mührü tutan, mühre sahip olan **53b**

herze-gûy: saçma sözler söyleyen **55b**

âteş-tâb: parlak ateşli **57a-58a**

cân-sitân: can alan, ruh alıcı **57b**

dil-gîr: gönül tutan, kırgın **57b**

bihişt-ârâ: cenneti süsleyen **60b**

rû-mâl: yüz süren, yüz sürücü **60b**

parsâ-keş: sofı çeken **61a**

şîşe-bâz: şişelerle oynayan, hokkabaz **61a**

dîde-bâz: gözü ile oynayan **61a**

ser-terâş: başı yontan, berber **61a**

dil-nüvâz: gönül okşayan **61b**

cihân-nümâ: dünyayı gösteren **62a**

dil-ber: gönül alan **62b-69a**

pâk-bâz: temiz oynayan **62b**

ser-endâz: kafa atan, korkusuz, çekinmez **62b**

hûn-rîz: kan döken, kan dökücü **63a**

ciğer-dâr: ciğerli, yürekli **63a**

kâm-rân: sefa süren, isteğine ulaşmış, mutlu **63b-73a**

gerden-keş: inatçı, kibirli **64a**

ser-bâz: başıyla oynayan, cesur, yiğit **64a**

pîş-rev: önden giden **65a**

ser-efrâz: başını yukarı kaldıran, benzerinden üstün olan, mümtaz **67a**

hûn-hâr: kan içen, kan dökücü, zalim **68a**

merdûm-âzâr: insan inciten **68a**

post-pûş: postu örten, deriyi örten **68a**

perde-dâr: perde tutan, perdecı **70a**

bâde-perest: şaraba tapan, şaraba pek düşkün **71a**

efsâne-perdâz: masal uyduran, masal yazan **71b**

zer-feşân: altın saçan **72a**

âteş-feşân: ateş saçan **72b**

ser-nişân: baş gösteren, başta duran **73a**

1.2. İlk Kelimesi Arapça, İkinci Kelimesi Farsça Olanlar

süfre-keş: sofraya çeken, sofraya çekici **2a**

rûh-efzâ: ruha tazelik veren, ömür arttıran **2a-5a**

tâc-dâr/ân: taca sahip olan(lar), padişah(lar) **2b-40b-24a-61b**

râhat-güster: rahatlık yayan **3b**

gam-hâr: gam yiyen, kederlenen, tasalanan **8a**

safâ' -efzâyende: zevk arttıran **8a**

beşâret-nümâ: müjde bildiren, müjde gösteren **9a**

'ayb-cûy: kusur arayan **10a**

hak-bîn: hak gören, hak görücü, hak verici **10a**

fitne-bâr: fesat saçan **11a**

'anber-bâr: güzel koku saçan **11b**

mazarrat-zidâ: zararı gideren **13b**

meserret-efzâ: sevinci arttıran **13b-39a**

safâ' -güster: sefa yayan **15b-34a**

rücûm-endâz: taş atanlar, taşa tutanlar **16a**

'âlem-sûz: cihanı yakan **16b**

ra' iyyet-perver: halkı besleyen, halkına iyi bakan (hükümdar) **19b-28a**

ma' delet-güster: adalet yayan, adaletli **19b-43b**

şeref-güster: şeref yayan, şerefli **20b**

encüm-şümâr: yıldızları sayan **21a-62b-64b**

nukat-endâz: noktalar atan **23b**

'âlem-tâb: dünyayı parlatan, aydınlatan **24a-41a-53a-62a**

hîle-bâz: hile yapan, aldatan **26a**

fitne-bâz: fesat karıştıran, fitne çıkaran **26b**

merhamet-güster: merhamet yayıcı, merhametli **28a**

cür' a-nûş: içki içen **29a**

hikmet-âmîz: hikmetle karışık **29a-58a**

havâtır-nümâ: hatıraları gösteren, düşünceleri bildiren **29b**

nifâk-âmîz: münafıklık karışmış **30a**

fitne-engîz: fesat koparan, fesat çıkaran **30a**

maslahat-güzâr: iş yapan, iş bitiren **32b**

na' l-bend: nal bağlayan, nal çakan, nalbant **32b**

saf-der: saf yaran, sıra yaran **33a-47b-48a-49b-53a-54a-54b-55a-60a-60b-62b-63a-63b**

rûh-perver: ruhu besleyen **39a-62a**

safâ' -engîz: safa koparan, neşe yaratan **39a**

nağme-zenân: şarkı söyleyenler **40a**

cilve-nümâ: cilve gösteren, cilve yapan **41b**

hazîne-dâr: hazineyi tutan, hazineyi idare ve muhafaza eden **42a**

melâik-pervâz: melek gibi uçan **35b**

seher-hîz: sabahları erken kalkan, erkenci **43a**

sabâ-hîz: saba rüzgârı gibi coşkun **43a**

sıhhat-pezîr: sıhhat bulan, iyileşen **46a**

rahmet-âmîz: rahmetle karışık, acımayla karışık **51b**

haşyet-engîz: korku karıştıran, korkutan **51b**

şehd-âmîz: bal ile karışık **52a**

kahr-engîz: üzüntü katan, üzen **53b-63a**

felek-penâh: gökyüzünün sığındığı **57a**

‘ibret-engîz: ibret veren 58a	saf-şiken: düşman saflarını yaran, düşman saflarını bozan, yiğit 65a
terhûb-âmîz: korkutmayla karışık 59b	neft-endâz: neft atan 65a
tergîb-engîz: istek veren, isteklendiren 59b	dür-feşân: inci serpen, inci saçan 66a
cemâ‘at-keş: cemaat çeken 23b-60b	şifâ‘-bahş: şifa veren, şifa bahşeden 70a
mâl-dârân: mala sahip olanlar, zenginler 62a	dür-bâr: inci saçan, inci serpen 72a

2. Sıfat Terkibinde Sıfatı Önceye Alarak Yapılan Birleşik Sıfatlar

Farsça kurallarla birleşik sıfat yapmanın yollarından biri de sıfat terkinde sıfatı önceye almaktır. Bu birleşik sıfat türü Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılmıştır. Sıfatla ismin yerini değiştirip isme iyelik eki getirilmesiyle oluşturulan ve *isnat grubu* adı verilen yapı Türkçede de yaygın olarak kullanılmaktadır (tez can-canı tez / bozuk baş-başı bozuk vs.). Türkçede yaygın olarak kullanılan birleşik sıfatlardan biri de sıfat tamlamasının sonuna +II / +IU isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşturulanlardır (az şeker-li / güler yüz-lü). Her iki yapı da kurallı birleşik sıfattır (Gencan, 1954, s. 183-184). Bu iki birleşik sıfatın anlamları arasında büyük bir fark yoktur. Ancak kullanımlarında belirli farklılıklar vardır. Mesela *yüz sayfalı kitap* denir ama *sayfası yüz kitap* denmez (Gencan, 1979, s. 250). Farsça kurallara göre yapılan ve sıfat terkiplerinde sıfatla ismin yerinin değiştirilmesiyle oluşmuş birleşik sıfatların büyük bir kısmı anlamsal olarak Türkçedeki bu iki kullanıma yakındır.

Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ'da, emir gövdesiyle yapılanlardan sonra en fazla kullanılan birleşik sıfatlar, sıfat terkinde sıfatı önceye alarak yapılanlardır. Bu türde toplam 57 farklı örnekte 75 birleşik sıfat vardır. En fazla 31 farklı örnekte 42 kez geçen ve her iki kelimesi de Farsça olanlar kullanılmıştır. İlk kelimesi Farsça, ikinci kelimesi Arapça olan 16 farklı örnek toplam 19 kez geçmektedir. Her iki kelimesi de Arapça olan 5 farklı örnek 9 kez kullanılmıştır. İlk kelimesi Arapça, ikinci kelimesi Farsça olan 5 farklı örnek 5 kez geçmektedir. Bu tür birleşik sıfatlardan eserde en çok geçen 5 kez ile her iki kelimesi de Arapça olan **sâbit-kâdem** (*sebat eden, değişmez, sürekli*)'dir. Onu 3'er kez geçen her iki kelimesi de Farsça olan **rûşen-nihâd** (*parlak yaradılışlı, yaradılışı parlak*), **hurrem-cây** (*mekânı gönül açan*), **hurrem-nihâd** (*şen yaradılışlı*), **şâd-âb** (*suya kanmış, sulu, taze*) ve ilk kelimesi Farsça, ikinci kelimesi Arapça olan **gerdûn-vakâr** (*çok vakur, çok ağırbaşlı*) izlemektedir. Bu yapıda en fazla kullanılan sıfat **hurrem-cây**, **hurrem-cemâl**, **hurrem-menâhil**, **hurrem-nihâd**, **hurrem-sıfât** örneklerinde toplam 9 kez geçen Farsça *hurrem* (*şen, sevinçli, güler yüzlü*)'dir. En çok kullanılan isim ise **rûşen-nihâd**, **hurrem-nihâd**, **bed-nihâd**, **pûlâd-nihâd**, **sâfî-nihâd**, **‘âlî-nihâd** örneklerinde toplam 10 kez geçen Farsça *nihâd* (*tabiat, huy, yaradılış*)'dir.

2.1. Her İki Kelimesi de Farsça Olanlar

rûşen-nihâd: parlak yaradılışlı, yaradılışı parlak 2b-8b-11a	bed-nihâd: kötü yaradılışlı, kötü huylu, aslı bozuk 14a
hurrem-cây: mekânı gönül açan 7b-35a-60b	bed-girdâr: işi kötü olan 17b
hurrem-nihâd: şen yaradılışlı 12a-33a-36b	şâd-âb: suya kanmış, sulu, taze 17b-39a-41a
	huceste-fâl: falı uğurlu 22b

demân-pâye: yüksek rütbeli **22b**
germ-rû: sıcak yüzlü **25b**
rûyîn-derâ: tunç çingiraklı **28b**
bülend-pâye: rütbesi, derecesi yüksek **28b**
kem-âzâr: zararı az, zarar vermeyen **32b**
nîk-baht: bahtı iyi, talihli **34a-41b**
sîm-endâm: gümüş vücutlu **36a**
sîr-âb: suya kanmış **37b-41a**
şeş-pâye: altı basamaklı, altı dereceli **40b**
sebük-bâr: yükü hafif olan, eşyası az olan **42b**
şîrîn-dehen: ağzı tatlı **44b**
kec-reftâr: eğri giden, tuttuğu yol eğri olan **45a**

şîrîn-zebân: tatlı dilli, dili tatlı **45b**
perîşân-rûzgâr: düşkün **48a**
zer-rû: sarı yüzlü, sarı çehreli **49a**
telh-kâm: damağı acı, kederli **52a**
rûyîn-ten: tunç vücutlu, güçlü kuvvetli **53a**
heft-evreng: yedi yıldızlı **54a**
pûlâd-nihâd: çelik yaradılışlı, çelik tabiatlı **57b**
cüvân-dil: gönlü genç **61a-66a**
pâkize-gevher: aslı temiz, soylu **61a**
hezâr-dest: bin elli, bin eli olan **64a**
yek-pâre: tek parça, bütün **65a**
bed-gümân: her şeyden şüphe eden, şüpheci **72a**

2.2. İlk Kelimesi Farsça, İkinci Kelimesi Arapça Olanlar

hoş-edâ: davranışı güzel **1b**
gerdûn-vakâr: çok vakur, çok ağırbaşlı **4a-24b-49b**
şîrîn-beyân: beyanı tatlı, anlatması tatlı **5a**
hurrem-cemâl: gönül açan güzel yüzlü **10a**
şeş-cihât: altı yönlü, altı taraflı **15a**
hurrem-sıfât: sevinçli, güler yüzlü **17b**
serd-sûret: soğuk görünüşlü **26a-69a**
hoş-safâ': neşesi güzel, eğlencesi güzel **35b**
hurrem-menâhil: gönül açan sulak yerli **36b**

ferhunde-âsâr: eserleri kutlu, alametleri mübarek **36b**
ferhunde-merta': otağı mübarek, çayırı kutlu **37a**
hoş-elhân: makamı güzel, nağmesi güzel **39a**
kem-i tibâr: saygınlığı az **48b**
pûlad-beden: çelik vücutlu, çelik bedenli **53a**
rûşen-nazar: parlak bakışlı, bakışı parlak **61a**
gerdûn-kıbâb: kubbeleri dönen **65a**

2.3. Her İki Kelimesi de Arapça Olanlar

âli-rütbet: derecesi yüksek, yüksek dereceli **17b**
sâbit-kâdem: sebat eden, değişmez, sürekli **21b-22a-26b-38a-53b**

âli-cenâb: şerefli, cömert **23a**
berd-sîret: soğuk tavırlı **26a**
za'îf-ukûl: akılları zayıf **52a**

2.4. İlk Kelimesi Arapça, İkinci Kelimesi Farsça Olanlar

kavî-dil: gönlü güçlü, yürekli **28b**
sâfi-nihâd: saf yaradılışlı, saf tabiatlı **40a**

kavî-bünyâd: temeli güçlü, yapısı sağlam **64a**

‘âli-nihâd: yüce yaradılışlı, yaradılışı ulu
64a

muhit-girdâr: etrafını kuşatan, etrafını
çeviren 70b

3. İzafet Terkibinde (İsim Tamlaması) Muzafün İleyhi (Tamlayan) Önceye Alarak Yapılan Birleşik Sıfatlar

Farsça kurallara göre oluşturulan birleşik sıfatlardan biri de izafet terkibinde (isim tamlaması) muzafün ileyhi (tamlayan) önceye alarak yapılanlardır. Bu birleşik sıfat çeşidi Osmanlı Türkçesinde olduğu gibi *Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*'da da çokça kullanılmıştır. Türkçede +II / +IU isimden isim yapma ekiyle oluşturulan kurallı birleşik sıfatlarda bu ek her zaman sıfat tamlamasının sonuna gelmez. Bazen belirtisiz isim tamlamalarında iyelik ekinin yerine gelerek de [*bitki özü / bitki öz-lü (şampuan), peri yüzü / peri yüz-lü (kız) gibi*] birleşik sıfatlar yapabilir. İzafet terkibinde tamlayanın önceye alınmasıyla oluşturulan birleşik sıfatların çoğu, anlam bakımından gerek sıfat tamlamasının sonuna gerekse belirtisiz isim tamlamasında iyelik ekinin yerine +II / +IU isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşan kurallı birleşik sıfatlara benzemektedir.

Bu şekilde oluşturulan birleşik sıfatlar eserde 53 farklı örnekte toplamda 69 kez geçmektedir. Bu yapıda en fazla kullanılan birleşik sıfatlar 20 farklı örnekte toplam 23 kez geçen ve her iki kelimesi de Farsça olanlardır. İlk kelimesi Arapça, ikinci kelimesi Farsça olan 9 farklı örnekte toplam 20 birleşik sıfat vardır. Her iki kelimesi de Arapça olan 16 farklı örnek toplam 18 kez kullanılmıştır. Eserde ilk kelimesi Farsça, ikinci kelimesi Arapça olan 8 farklı örnek 1'er kez geçmektedir. Bu tür birleşik sıfatlardan eserde en fazla geçen 8 kez ile ilk kelimesi Arapça, ikinci kelimesi Farsça olan **zafer-rehber** (*zafer kılavuzlu*)'dir. Onu 3'er kez geçen her iki kelimesi de Farsça olan **bihişt-peyker** (*cennet yüzülü*); ilk kelimesi Arapça, ikinci kelimesi Farsça olan **encüm-peyker** (*yıldız yüzülü*) ve **seyl-girdâr** (*sel gibi giden, sel gidişli*) izlemektedir. Bu birleşik sıfatlarda en fazla geçen isim **bihişt-peyker**, **encüm-peyker**, **hurşîd-peyker**, **perî-peyker**, **sikke-peyker**, **zafer-peyker**, örneklerinde 11 kez geçen *peyker* (*yüz, surat*) kelimesidir. Onu **zafer-rehber** ve **zafer-peyker** örneklerinde 9 kez geçen *zafer* (*maksada ulaşma, başarıma*) takip etmektedir. *Peyker* kelimesinin örneklerde hep tamlanan olarak kullanılması da dikkat çekicidir.

3.1. Her İki Kelimesi de Farsça Olanlar

şeker-güftâr: tatlı sözlü 5a

hurşîd-peyker: güneş yüzülü 7b

şâhîn-ser: doğan başlı, şahin başlı 24b

âsumân-bâm: gökyüzü kubbeli 25a

bâd-reftâr: rüzgâr yürüyüşlü, hızlı giden, süratli 28b

bihişt-peyker: cennet yüzülü 33b-61a-62b

mâh-rû: ay yüzülü 41a

âhen-dil: demir yürekli, merhametsiz 42a

Key-husrev-nişân: Keyhüsrev alametli, Keyhüsrev tuğralı 47b

âteş-nihâd: kızgın yaradılışlı, kızgın tabiatlı 49b

deryâ-hurûş: deniz gibi coşan 60b

deryâ-nihâd: tabiatı deniz gibi olan 62a

mihr-âyîn: güneş süslü 62a

perî-peyker: peri yüzülü 62b-70a

semen-ber: yasemin göğüslü, ak göğüslü, göğsü yasemin gibi beyaz olan 62b

âteş-girdâr: ateş gibi giden 63a

hâr-püş: diken sırtlı, kirpi 68b

kemân-girdâr: yay gibi giden, keman tutan
69b

şehd-güftâr: sözü bal gibi olan 70a

hûş-yâr: akli kendine yar olan, akıllı 70b

3.2. İlk Kelimesi Arapça, İkinci Kelimesi Farsça Olanlar

zafer-rehber: zafer kılavuzlu 2b-7b-19b-
25a-37b-53a-53b-66a

Îsî-dem: İsa nefesli, İsa soluklu 46b

encüm-peyker: yıldız yüzlü 2b-19b-53a

zafer-peyker: zafer yüzlü, yüzü zafer
kazanmış gibi olan 49a

seyl-girdâr: sel gibi giden, sel gidişli 22b-
54a-60b

tfl-nihâd: çocuk yaradılışlı, çocuk huylu
61a

sikke-peyker: altın yüzlü 24b

melek-sîmâ: melek yüzlü 70a

Ekrâd-nihâd: Kürt asıllı 37b

3.3. İlk Kelimesi Farsça, İkinci Kelimesi Arapça Olanlar

perî-şemâil: peri huylu, peri mizaçlı 8a

perî-sıfat: peri yüzlü, peri suretli 68a

gerdûn-iktidâr: felek gibi muktedir,
kudretli 22a

serv-kadd: selvi boylu 69b

âteş-şerâr: ateş kıvılcımlı 46b

erguvân-had: erguvan yanaklı 70a

gerdûn-sıfat: gökyüzü suretli, gökyüzü
görünümlü 65b

mâr-sûret: yılan görünüşlü, yılan suratlı,
70a

3.4. Her İki Kelimesi de Arapça Olanlar

felek-mahzar: gökyüzü görünüşlü 20a-22b

celâlet-me'âb: büyüklüğün sığındığı,
ululuğun barındığı 57b

felek-burûc: gökyüzü hisarlı 25a-25b

melek-manzar: melek yüzlü 62b

safâ'-erkâm: berrak yazılı, berrak sayılı
40a

encüm-tınâb: yıldız ipli 65a

Hızr-kadem: Hızır ayaklı, Hızır adımlı 46b

'ankâ'-sıfat: anka suretli 65a

Mûsâ-sıfat: Musa suretli, Musa yüzlü 46b

dîk-sıfat: horoz suretli, horoz şekilli 69b

felek-zînet: gökyüzü bezekli 49a

bülbül-sıfat: bülbül suretli 71b

nusret-me'ârib: yardım isteyenler 53b

Yûsuf-cemâl: Yusuf yüzlü, yüzü Yusuf
gibi güzel olan 73a

nusret-âyât: zafer alametli 54a

kadeh-sıfat: kadeh vasıflı, kadeh şekilli
55a

4. İsm-i Mef'ûl (Geçmiş Zaman Sıfat-Fiilleri) ile Yapılan Birleşik Sıfatlar

Farsçada geçmiş zaman sıfat-fiilleri (ism-i mef'ûl), geçmiş zaman gövdesine *-e* (◌) eki getirilmek suretiyle yapılır: *girifte* (*tutulmuş*), *geşte* (*dönmüş*) vs. Bu ek, geçişli fiillerde hem etken geçmiş zaman sıfat-fiili hem de edilgen (ism-i mef'ûl) sıfat-fiil anlamları bildirir (Timurtaş, 1996, s. 186). İsm-i mef'ûller genellikle bir iş veya harekete maruz kalan kimse ya da nesneyi belirtmek için kullanılırlar. Osmanlı Türkçesinde geçmiş zaman sıfat-fiilleri sıkça

kullanılmıştır. İsm-i mef'ûlle yapılan birleşik sıfatlar *Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ'* da da bulunmaktadır. Bu birleşik sıfatların bir kısmı Türkçedeki isnat grubunun anlamını taşımaktadır.

Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ' da geçmiş zaman gövdesine –e (ة) eki getirilerek yapılan 22 farklı birleşik sıfat vardır. Bunlardan 19'unda birleşik sıfatı oluşturan kelimelerin her ikisi de Farsça; 3'ünde ise ilk kelime Arapça, ikinci kelime Farsçadır. Eserde toplam 35 kez geçen bu tür birleşik sıfatların 31'inde her iki sözcük de Farsça, 4'ünde ise ilk sözcük Arapça, ikinci sözcük Farsçadır. İsm-i mef'ûlle yapılmış birleşik sıfatlardan en fazla kullanılanı 6 kez ile **dem-beste** (*nefesi bağlanmış, soluğu kesilmiş*)'dir. Bunu 5 kez ile **dil-haste** (*gönlü incinmiş*) takip etmektedir. Her iki kelimesi de Farsça olan örneklerden 11'inde ism-i mef'ûl ikinci sözcük, 8'inde ise ilk sözcüktür. İlk kelimesi Arapça olan örneklerin 3'ünde de *zede* (*vurulmuş, tutulmuş, uğramış*) ism-i mef'ûlü kullanılmıştır.

4.1. Her İki Kelimesi de Farsça Olanlar

4.1.1. İsm-in Önce, İsm-i Mef'ûlün Sonra Kullanıldığı Örnekler

dem-beste: nefesi bağlanmış, soluğu kesilmiş **2a-28b-43a-45b-67a-68b**

dil-haste: gönlü incinmiş, gönlü hasta **2a-12b-27a-44b-52b**

dil-dâde: gönül vermiş, âşık **8a-61b**

füru-mânde: geride kalmış olan **13b**

hışm-girifte: öfkeye tutulmuş **16b**

sitem-dîde: haksızlık görmüş, zulme uğramış **18a**

miyân-beste: bel bağlamış **23b-61a**

cân-haste: canı incinmiş **61b**

nâtüvân-şikeste: gücü kırılmış **61b**

resen-pîşe: bağlanmaya alışmış, bağlanmayı huy edinmiş **68a**

ser-geşte: başı dönmüş, başı dönen, sersem **68b**

4.1.2. İsm-i Mef'ûlün Önce, İsm-in Sonra Kullanıldığı Örnekler

sûhte-ciger: bağı yanık, ciğeri yanmış **33b-68b**

şikeste-dil: gönlü kırılmış, kederli **35b**

şûrîde-dil: gönlü karışmış, perişan, âşık **48b**

haste-cân: canı hasta, gönlü incinmiş **50a**

beste-hâtır: gönlü bağlanmış, gönlü bağlı **27b**

bergeşte-ahvâl: durumları tersine dönmüş **48a**

şikeste-cinân: bahçeleri yıkılmış **50a**

âşüfte-dimâg: aklı karışmış, aklı perişan **57a**

4.2. İlk Kelimesi Arapça, İkinci Kelimesi Farsça Olanlar

mihnet-zede: eziyete uğramış, sıkıntıya uğramış **46b**

mâtem-zede: mateme tutulmuş, yaşlı **66a-70a**

gam-zede: gamlı, tasalı **66b**

5. Sıfat Terkibinde İzafet Kesresinin Aradan Çıkarılması ile Yapılan Birleşik Sıfatlar

Bilindiği gibi Farsça sıfat terkinde (sıfat tamlaması) isim önce, sıfat sonra gelir. Bu terkiplerde izafet kesresi aradan çıkarıldığında iki sözcük birleşerek genellikle birleşik sıfat oluştururlar. Bu birleşik sıfatları emir gövdesinden ayıran temel özellik, sıfatın fiilimsi özelliği taşımasıdır.

Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ'da geçen ve sıfat terkinde izafet kesresinin kaldırılmasıyla oluşturulan 21 farklı birleşik sıfat toplam 28 kez kullanılmıştır. Bu birleşik sıfatlardan her iki kelimesi de Farsça olan 9 farklı örnek toplam 15 kez geçmektedir. İlk kelimesi Arapça, ikinci kelimesi Farsça olan 3 farklı örnek toplamda 4 kez kullanılmıştır. İlk kelimesi Farsça, ikinci kelimesi Arapça olan ve 1'er kez geçen 5 farklı örnek vardır. Her iki kelimesi de Arapça olan ve 1'er kez kullanılan 4 farklı örnek bulunmaktadır. Bu tür birleşik sıfatlardan eserde en fazla kullanılanlar her iki kelimesi de Farsça olan ve 4'er kez geçen **ser-mest** (*sarhoş*) ve **ser-sebz** (*taze, yeşil*)'dir. Bu yapıda en fazla kullanılan isim **ser-mest**, **ser-sebz**, **ser-müşgîn**, **ser-tîz**, **ser-nigûn** örneklerinde 11 kez geçen Farsça *ser* (*baş, kafa*)'dir. En fazla kullanılan sıfat ise **deryâ-misâl**, **nergis-misâl**, **pîşe-misâl**, **Tûbâ-misâl** örneklerinde 4 kez geçen Arapça *misâl* (*benzeyen, andıran*)'dir.

Sıfat terkinde izafet kesresinin aradan çıkarılmasıyla oluşmuş ve Türkçedeki isnat grubu ile +II / +IU isimden isim yapma ekiyle oluşturulan birleşik sıfatların anlamını taşıyan **ser-müşgîn** (*siyah başlı*), **rû-siyâh** (*kara yüzlü, yüzü kara*), **pâ-dırâz** (*uzun ayaklı, ayağı uzun*) **gonce-zer** (*sarı goncalı*) gibi 8 farklı örnek vardır.

İsmi Farsça, sıfatı Arapça olan **güher-nisâr** (*cevher saçan*) ve her iki kelimesi de Arapça olan **şeref-manzûr** (*büyüklüğü görülmüş, üstünlüğü görülmüş*) birleşik sıfatlarındaki **nisâr** (*saçan, serpen*) ve **manzûr** (*görülmüş, görülen*) sıfatları Arapça olmalarına rağmen Farsçadaki emir gövdesi gibi bir görev üstlenerek birleşik sıfat oluşturmuşlardır.

5.1. Her İki Kelimesi de Farsça Olanlar

ser-mest: sarhoş 4b-26a-70a-71a	rû-siyâh: kara yüzlü, yüzü kara 25b
ser-sebz: taze, yemyeşil 11b-15b-17b-39a	ser-nigûn: baş aşağı olmuş, ters dönmüş 26b
fermân-berdâr: emre uyan, fermana uyan 15a	gonce-zer: sarı goncalı 39b
ser-müşgîn: siyah başlı 23a	pâ-dırâz: uzun ayaklı, ayağı uzun 46b
ser-tîz: ucu sivri olan, keskin 24a	

5.2. İlk Kelimesi Arapça, İkinci Kelimesi Farsça Olanlar

kadr-bülend: itibarı yüksek, değeri yüksek 17b	mahşer-âbâd: kalabalığı çok olan, bayındır (yer) 24a-43a
	işret-âbâd: içkisi bol olan (yer) 43b

5.3. İlk Kelimesi Farsça, İkinci Kelimesi Arapça Olanlar

güher-nisâr: cevher saçan 11b	deryâ-misâl: denizi andıran 26b
gerdûn-nazîr: gökyüzüne benzeyen 20b	

nergis-misâl: nergisi andıran, nergise benzer **55b**

pîşe-misâl: sanatı andıran, sanata benzeyen **68a**

5.4. Her İki Kelimesi de Arapça Olanlar

şeref-manzûr: büyüklüğü görülmüş, üstünlüğü görülmüş **34b**

fasâhat-şi'âr: güzel ve açık konuşan **51b**

belâgat-disâr: çok güzel konuşan **51b**

Tûbâ-misâl: Tuba ağacına benzer **33b**

6. İzafet Terkibinde (İsim Tamlaması) Kesrenin Aradan Çıkarılması ile Yapılan Birleşik Sıfatlar

Farsça kurallarla oluşturulan bir diğer birleşik sıfat çeşidi, izafet terkinde kesrenin aradan çıkarılmasıyla yapılır. Tamlayanla tamlananın kendi yerlerinde kaldığı bu birleşik sıfat türü *Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*'da fazla kullanılmamıştır. Eserde tespit edilen 7 farklı örnekten 6'sı 1'er kez geçmektedir. Sadece her iki kelimesi de Farsça olan **deryâ-dil** (*gönlü büyük, kalbi deniz gibi geniş olan*) 2 kez kullanılmıştır. Bu türde her iki kelimesi de Farsça ve Arapça olan 3'er birleşik sıfat bulunmaktadır. Ayrıca ilk kelimesi Farsça, ikinci kelimesi Arapça olan ve ilk kelimesi Arapça, ikinci kelimesi Farsça olan 1'er örnek vardır.

6.1. Her İki Kelimesi de Arapça Olanlar

sâhib-vakâr: vakar sahibi, ağırbaşlı **21b**

sâhib-beyân: söz sahibi, beyan sahibi **51b**

sâhib-'ayâr: ayar sahibi, ölçülü **40a**

6.2. İlk Kelimesi Arapça, İkinci Kelimesi Farsça Olanlar

kerem-dil: gönlü cömert, cömert gönüllü **41a**

6.3. Her İki Kelimesi de Farsça Olanlar

hümâ-sâye: gölgesi, iyilikleri dünyaya yayılmış **57a**

deryâ-dil: gönlü büyük, kalbi deniz gibi geniş olan **62a-65a**

6.4. İlk Kelimesi Farsça, İkinci Kelimesi Arapça Olanlar

âyîne-sıfat: yüzü ayna gibi parlayan **61a**

7. Bunlar Dışındaki Birleşik Sıfatlar

Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ'da yukarıda zikredilenler dışında başka birleşik sıfatlar da kullanılmıştır. Sayıları az olan bu birleşik sıfatları şöyle sıralayabiliriz:

7.1. Hafifletilmiş Masterlarla Yapılan Birleşik Sıfatlar: Fiillerin görülen geçmiş zaman 3. teklik şahsını gösteren geçmiş zaman gövdesi aynı zamanda *hafifletilmiş master* denilen fiil ismini de karşılamaktadır. Geçmiş zaman gövdesi fiillerin sonundaki "n" sesinin atılmasıyla (*şikesten: kırmak > şikest: kırma, reften: gitmek > reft: gitme vs.*) meydana gelir (Develi, 2018, s. 21). Eserde *zâden* (*doğmak*) fiilinin hafifletilmiş mastarı *-zâd* ile yapılan **mâder-zâd** (*anadan doğma*) **11a-52a-71b**, *sirişten* (*yoğurmak*) fiilinin hafifletilmiş mastarı *-siriş* ile yapılan **bed-siriş** (*tabiatı kötü, yaradılışı kötü*) **45b** ve *endûden* (*sıvamak, yıldızlamak*) fiilinin hafifletilmiş mastarı *-endûd* ile yapılan **zer-endûd** (*altın yıldızlı, altınla parlatılmış*) **48b** olmak üzere 3 farklı birleşik sıfat vardır. Bu birleşik sıfatlarda her iki kelime de

Farsçadır. **Mâder-zâd** ve **zer-endûd**'da hafifletilmiş mastardan önce gelen kelime isim, **bed-sirišt**'te ise sıfattır.

7.2. Her İki Kelimesi de Sıfat Olan Birleşik Sıfatlar: Eserde her iki sözcüğün de sıfat olduğu 4 farklı birleşik sıfat toplamda 6 kez kullanılmıştır. **Hoş-güvâr** (*hazmı çok kolay*) **5a-35b-41b**, **kem-hâr** (*biraz hor, biraz hakir*) **48b** ve **yek-sân** (*düz, bir, beraber*) **49a** birleşik sıfatlarında her iki sözcük de Farsça; **rengîn-eş'âr** (*daha güzel şiir söyleyen*) **5a** birleşik sıfatında ise ilk sözcük Farsça, ikinci sözcük Arapçadır.

7.3. Kelimenin İlk Harfinin “m” Yapılmasıyla Oluşan Birleşik Sıfatlar: Birinci kelimenin ilk harfinin “m”ye dönüştürülüp araya “u” bağlacının getirilmesiyle oluşan ve sıfat anlamı taşıyan **târ ü mâr** (*karmakarışık, darmadağın, dağınık*) **26b** da birleşik sıfat olarak değerlendirilebilir.

Bunların dışında **pür** (*pür-sûz / çok yakıcı, pür-tâb / güçlü, kuvvetli*), **hem** (*hem-ser / aynı kafalı, kafadar, arkadaş, hem-râz / sırdaş*) gibi ön eklerle ve **-sâr** (*çeşme-sâr / çeşmesi bol olan yer, hâk-sâr / hâli perişan, toz toprak içinde kalmış*), **-kâr** (*kâm-kâr / isteğine ulaşmış, mutlu*), **-nâk** (*tâb-nâk / parlak, ışıklı*), **-vâr** (*felek-vâr / felek gibi*), **-fâm** (*fîrûze-fâm / mavi renkli, gök renkli*) gibi son eklerle yapılan birçok sıfat da eserde kullanılmıştır. Bunların içinde 74 farklı örnekle en fazla **pür** (*dolu, çok*) ön ekli sıfatlar geçmektedir. Bu yapılar birleşik değil türemiş sıfat olduklarından dolayı sınıflandırmada yer almamıştır.

Sonuç

Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ'da 325 farklı birleşik sıfat toplamda 483 kez kullanılmıştır. 325 farklı örneğin 187'sinde sıfatı oluşturan her iki kelime de Farsçadır. 79 örnekte ilk kelime Arapça, ikinci kelime Farsçadır. İlk kelimesi Farsça, ikinci kelimesi Arapça olan 31 örnek vardır. Her iki kelimesi de Arapça olan birleşik sıfatların sayısı ise 28'dir.

Eserde en çok emir gövdesiyle oluşturulan birleşik sıfatlar kullanılmıştır. Eserdeki 483 birleşik sıfatın 256'sı emir gövdesiyle oluşturulmuştur. Bunların 170'inde her iki sözcük de Farsça, 86'sında ise ilk sözcük Arapça, ikinci sözcük Farsçadır. Emir gövdeli birleşik sıfatlardan sonra en fazla kullanılan birleşik sıfatlar, sıfat terkinde sıfatı önceye alarak yapılanlardır. Eserde bu şekilde oluşturulmuş 75 birleşik sıfat vardır. Bunların 42'sinde her iki sözcük de Farsça, 9'unda ise Arapçadır. İlk sözcüğü Farsça, ikinci sözcüğü Arapça 19; ilk sözcüğü Arapça, ikinci sözcüğü Farsça 5 örnek vardır. İzafet terkinde (isim tamlaması) tamlayanı önceye alarak yapılan 69, ism-i mef'ûl ile yapılan 35, sıfat tamlamasında izafet kesresinin çıkarılmasıyla yapılan 28, izafet terkinde kesrenin çıkarılmasıyla yapılan 8, hafifletilmiş mastarlarla yapılan 5 birleşik sıfat vardır. Ayrıca her iki kelimesi de sıfat olan 6 örnek bulunmaktadır.

Farsça emir gövdeleriyle oluşturulan birleşik sıfatlarda, emir gövdelerinin Arapça ve Farsça kelimelerle kullanım sayıları birbirinden farklılık göstermektedir. Mesela **âmihîten** (*kariştirmek*) fiilinden meydana gelen **âmîz** (*karişan, karişık*) emir gövdesi Farsça kelimelerle sadece 1 örnekte (**zehr-âmîz**: *zehirli, acı*) birleşik sıfat oluştururken, Arapça kelimelerle 5 farklı örnekte (**hikmet-âmîz**: *hikmetle karişık*, **rahmet-âmîz**: *rahmetle karişık, acımayla karişık*, **şehd-âmîz**: *bal ile karişık*, **nifâk-âmîz**: *münafıklık karişık*, **terhîb-âmîz**: *korkutmayla karişık*) birleşik sıfat oluşturmuştur. Yine **engîz** (*koparan, kariştıran*) emir gövdesi Arapça kelimelerle 6, **güster** (*yayan, döşeyen*) emir gövdesi ise 5 farklı birleşik sıfat oluşturmuştur. Aynı emir

gövdelerinden *engîz* sadece 1 Farsça kelimeyle birleşik sıfat oluştururken, *güster* Farsça kelimelerle birleşik sıfat oluşturmamıştır. Buna karşılık *dâşten* (*tutmak, sahip olmak*) fiilinden meydana gelen *dâr* (*tutan, sahip olan*) emir gövdesi Farsça kelimelerle 12 farklı örnekte (**nâm-dâr**: *nama sahip olan, namlı, ünlü*; **nigeh-dâr**: *nöbet tutan, gözcü*; **berf-dâr**: *kar tutan, karlı*; **cihân-dâr**: *dünyayı tutan*; **hevâ-dâr**: *havadar, etrafi açık*; **tâb-dâr**: *ışık tutan, ışıklı, kıvrımlı, kederli*; **şemşîr-dâr**: *kılıç tutan*; **âb-dâr**: *parlak, zarif*; **mîve-dâr**: *yemiş veren, meyveli*; **mühdâr**: *mührü tutan, mühre sahip olan*; **ciğer-dâr**: *ciğerli, yürekli*; **perde-dâr**: *perde tutan, perdecî*) birleşik sıfat oluştururken, Arapça kelimelerle çokluk eki *-ân*'lı şekiller de dâhil 4 farklı örnekte (**tâc-dâr**: *taca sahip olan, padişah*; **tâc-dârân**: *taç sahip olanlar, padişahlar*; **hazîne-dâr**: *hazineyi tutan, hazineyi idare ve muhafaza eden*; **mâl-dârân**: *mala sahip olanlar, zenginler*) birleşik sıfat oluşturmuştur. Yine *bâz* (*oynayan*) ve *keş* (*çeken, çekici*) emir gövdeleri Farsça kelimelerle 5'er farklı birleşik sıfat oluştururken, Arapça kelimelerle 2'şer birleşik sıfat meydana getirmiştir.

Emir gövdesiyle meydana getirilenlerden sonra en fazla kullanılan birleşik sıfat türü, sıfat terkinde sıfatı önceye alarak yapılanlardır. Onu izafet terkinde muzafün ileyhi (tamlayan) önceye alarak yapılan birleşik sıfatlar izlemektedir. Bu iki şekilde oluşturulmuş toplam 144 birleşik sıfat vardır. Bunların çoğu anlamsal olarak Türkçedeki *isnat grubu* ve *+II / +IU* isimden isim yapma ekiyle oluşturulan kurallı birleşik sıfatlara benzemektedir. Türkçede hem sıfatla ismin yerinin değiştirilip isme iyelik ekinin getirilmesiyle oluşturulan *isnat grubu* hem de sıfat tamlaması ile belirtisiz isim tamlamasının sonuna getirilen *+II / +IU* isimden isim yapma ekiyle oluşturulan kurallı birleşik sıfatlar sıkça kullanılmaktadır. *Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*'da bu anlamları taşıyan birleşik sıfatlar oldukça fazladır.

Kaynaklar

- Bangi, İ. (1972). *Farsça dil bilgisi (grameri)*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Deny, J. (1941). *Türk dili grameri (Osmanlı lehçesi)*. (Çev. A. U. Elöve), İstanbul: Maarif Matbaası.
- Develi, H. (2018). *Osmanlı Türkçesi grameri II*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Ediskun, H. (1998). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğri, S. (2001). *Bir Bursa efsanesi Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Emre, A. C. (1945). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (1998). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gencan, T. N. (1954). Sıfat birlikleri. *Türk Dili Araştırma Yıllığı Belleten*, 2, 181-187.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kanar, M. (2011). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kanar, M. (2019). *Farsça dilbilgisi*. İstanbul: Say Yayınları.

- Karaağaç, G. (2017). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özkan, A., Toker M. ve Aşçı U. D. (2016). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. Konya: Palet Yayınları.
- Özkan M. ve Sevinçli V. (2017). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Özkan, M. (1996). Yapılış, yazılış ve kullanılışları bakımından birleşik kelimeler. *İlmi Araştırmalar*, 2, 95-110.
- Öztürk, M. (2021). *Farsça dilbilgisi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Timurtaş, F. K. (1996). *Osmanlı Türkçesine giriş*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Extended Abstract

The language, which is constantly developing and changing depending on its being alive, needs new words due to various reasons. A language either borrows words from a foreign language, creates new stems or resorts to word groups to meet the new objects and movements it needs. In word groups, concepts are met with more than one word. Compound words in Turkish consist of indefinite noun phrases, adjective clauses, imputation groups, compound verbs, reduplications, abbreviation groups or stereotyped inflected verbs to meet a new concept.

Compound words in Turkish are divided into two in terms of their morphological structure and the quality they carry. The first of these are compounds in which each of the words that make up the compound word preserves its own meaning. In this type of compound words, all of the words have preserved their own meanings, but have formed a different word that corresponds to a new concept. In the other, one or both of the words that make up the compound word have been fused by undergoing a change and transformation in terms of sound structure or meaning. If these compound words correspond to a new concept the words are written adjacent.

Compound adjectives that have been used since the Old Turkish period can be found in almost every period and every field of Turkish. Compound adjectives, which were also used in the Ottoman Turkish period, were generally formed with words taken from these two languages and according to the rules of these two languages, with the introduction of many words and rules from Arabic and Persian in this period. Many of the examples in the Ottoman written language consisted of foreign elements that did not enter the public language. One of these foreign elements is compound adjectives formed according to Persian rules. These types of structures, which started to increase in the 15th century, such as *dil-dâde*, *kîne-güzâr*, *dil-âver*, *rüşen-nihâd* since the 16th century, it has taken a lot of place in the language.

One of the works in which compound adjectives formed with Persian rules is used is the work called *Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*, which was written by Lâmi'î Çelebi in the 16th century and consists of 73 leaves. The work is written in verse-prose mixed. In the work, the succession of the seasons and the struggle of two rival kings representing the seasons with each other are described in an allegorical way.

Compound adjectives in Persian are formed by combining two nouns or a noun and an adjective. The feature that distinguishes them from possessive construction and adjective clause is that there is no relative fraction between the two words.

In *Münâzara-i Sultan-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şita*, 325 different compound adjectives were used 483 times in total. In 187 of 325 different examples, both words that make up the adjective are Persian. In 79 examples, the first word is Arabic and the second word is Persian. There are 31 examples where the first word is Persian and the second word is Arabic. The number of compound adjectives with both words in Arabic is 28.

Compound adjectives formed with the theme of the imperative are mostly used in the work. 256 of the 483 compound adjectives in the work are formed with the theme of the imperative. In 170 of these, both words are Persian, in 86 the first word is Arabic and the second word is Persian. After compound adjectives with the imperative theme, the most used adjectives, are the ones that are made by taking the adjective before the adjective composition. There are 75 compound adjectives formed in this way in the

work. In 42 of these, both words are Persian and in 9 of them Arabic. In 19 examples, the first word is Persian and the second word is Arabic. In 5 examples, the first word is Arabic, the second word is Persian. There are 69 compound adjectives made by taking the determinated before the possessive construction. There are 35 compound adjectives made with ism-i mef'ûl. There are 28 compound adjectives made by subtracting the fraction of relativity in adjective clause. There are 8 compound adjectives made by subtracting the fraction of relativity in possessive construction. There are 5 compound adjectives made with attenuated infinitives. In addition, there are 6 examples where both words are adjectives.

The most used type of compound adjective, after those formed with the theme of the imperative, is the ones made by taking the adjective before the adjective composition (adjective clause). It is followed by the compound adjectives made by prioritizing the determinative in the possessive construction. There are 144 compound adjectives formed with these two shapes. Most of these are semantically similar to regular compound adjectives formed by the imputation group in Turkish and the suffix +II / +IU. In *Münâzara-i Sultan-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şita*, the compound adjectives with these meanings are quite numerous.